

HUMAN RIGHTS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Alexandra Valcheva

University of National and World Economy, Department of International and EU Law, Sofia, Bulgaria,
aleksandra.valcheva@unwe.bg

Abstract: In recent decades, in most parts of the world, including the European Union, there has been an extremely rapid penetration of artificial intelligence in various spheres of public life and in processes that have previously been controlled solely by man. This trend is completely understandable given the rapid development of information and communication technologies and advances in science. The introduction of systems based on artificial intelligence is a step forward in human development, which brings a number of benefits to society, but at the same time creates new risks to the protection of fundamental human rights. They should be analyzed by all European and national competent authorities to limit their occurrence. For example, the use of artificial intelligence systems in connection with the provision of services to citizens raises a number of issues related to the implementation of liability for errors, the autonomy of these systems, the protection of personal data and guarantees of their quality, the danger of non-transparency of the decision-making process, gender or other discrimination, violation of the right to privacy, as well as their illegal application. In order to prevent and limit these risks, it is necessary for the European Union and the Member States to adopt legislation that ensures the lawful application of artificial intelligence. It is also necessary to establish specialized bodies to exercise effective control over legal entities that use artificial intelligence systems in their activities. This comprehensive approach is absolutely necessary to protect fundamental human rights to the highest degree. It is already being implemented in the European Union, which has identified the implementation and application of AI in its future development as a top priority. In this regard, over the last decade, European bodies and institutions have adopted a number of acts, measures and mechanisms aimed at ensuring that this priority is effectively achieved. In the Member States, the regulation of artificial intelligence is evolving, and in some of them even more active action is needed on the part of public authorities. A coordinated approach to the regulation of artificial intelligence within the European Union is needed in order to adopt a harmonized European legal framework. This will limit the risk of different interpretations and application of legal acts from the various legal entities, which always opens up opportunities for human rights violations. This report will analyze the application of artificial intelligence in the context of the potential for violations of fundamental human rights and the actions taken by the EU to provide good guarantees for their protection for all legal entities.

Keywords: human rights, artificial intelligence, protection, legislation, European Union

ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ

Александра Вълчева

Университет за национално и световно стопанство, Катедра “Международно право и право на ЕС” София, aleksandra.valcheva@unwe.bg

Абстракт: През последните десетилетия в по-голяма част от държавите по света, включително в Европейския съюз, се наблюдава изключително бързо навлизане на изкуствения интелект в различните сфери на обществения живот и в процесите, които до преди са били управлявани единствено от човека. Тази тенденция е напълно разбираема предвид бурното развитие на информационните и комуникационните технологии и напредъка на науката. Въвеждането на системи, които се базират на изкуствен интелект е стъпка напред в човешкото развитие, която носи редица ползи на обществото, но едновременно с това създава и нови рискове пред закрилата на основните права на човека. Те следва да бъдат анализирани от всички европейски и национални компетентни органи, за да се ограничи тяхната поява. Така например, при употребата на системи с изкуствен интелект във връзка с предоставянето на услуги на гражданите се поражда редица въпроси, свързани с реализиране на отговорността при допускане на грешки, автономността на тези системи, опазването на поверителността на личните данни и гаранциите за тяхното качество, опасността от непрозрачност на процеса на вземане на решения, полово или друг вид дискриминация, нарушаване на правото на личен живот, както и незаконосъобразното им прилагане. За да бъдат предотвратени посочените рискове е необходимо Европейският съюз и държавите - членки да приемат правна уредба, която гарантира законосъобразно прилагане на изкуствения интелект. Необходимо е също така да бъдат създадени специализирани органи, които да осъществяват ефективен контрол върху правните

субекти, които използват в дейността си системи с изкуствен интелект. Този комплексен подход е безусловно необходим за да бъдат защитени в най – висока степен основните права на човека. Той вече се прилага в Европейския съюз, който определи като основен приоритет внедряването и приложението на ИИ в бъдещото си развитие. В тази връзка, през последното десетилетие европейските органи и институции приеха не малко на брой актове, мерки и механизми, които имат за цел да осигурят ефикасното постигане на посочения приоритет. В държавите – членки регулацията на изкуствения интелект търпи развитие, като в някои от тях е необходимо да бъдат предприети още по - активни действия от страна на държавните власти. Необходимо е да се прилага координиран подход при регулацията на изкуствения интелект в рамките на Европейския съюз, за да се приеме хармонизирана европейска правна уредба. По този начин ще се ограничи риска от различно тълкуване и прилагане на юридическите актове от различните правни субекти, което винаги открива възможности за нарушаване на правата на човека. В настоящия доклад ще бъде анализирано приложението на изкуствения интелект в контекста на възможността за нарушаване на основните права на човека и действията, които Европейският съюз е предприел за създаване на добри гаранции за закрилата им по отношение на всички правни субекти.

Ключови думи: права на човека, изкуствен интелект, закрила, правна уредба, Европейски съюз

1. УВОД

Бързото развитие на информационните и комуникационните технологии и напредъка на науката през последните десетилетия доведе до появата на нови обществени явления, които значително променят живота на хората и функционирането на публичните и частноправните субекти. Такъв процес е въвеждането и употребата на приложения с изкуствен интелект (ИИ) в различните сфери на обществените отношения и в процесите, които до преди са били управлявани единствено от човека. Този процес е стъпка напред в развитието на човечеството, който носи редица ползи на обществото, но едновременно с това създава и нови рискове за основните права на човека. Така например, при употребата на системи, базирани на ИИ в публичния сектор, при предоставянето на услуги на гражданите, се пораждат редица въпроси, свързани с реализиране на отговорността при допускане на грешки, автономността на системите за изкуствен интелект, опазването на поверителността на личните данните и гаранциите за тяхното качество. Други потенциални рискове, които възникват при употреба на ИИ, са опасността от непрозрачност на процеса на вземане на решения, полово или друг вид дискриминация, нарушаване на правото на личен живот, както и незаконосъобразното прилагане на ИИ.

Възможността за появата на посочените негативни обстоятелства се забелязва ясно в условията на настоящата пандемия от Ковид -19, която още повече засили зависимостта на обществата и всички хора от дигитализацията¹⁴ и оказва съществено въздействие върху редица основни права на човека¹⁵. В условията на множеството ограничения, наложени по време на глобалната здравна криза, хората полагат труд, учиха, пазаруваха стоки и услуги, контактуваха с останалия свят чрез интернет. В тази връзка, следва да се има предвид, че *„прилагането на изкуствения интелект при достъпа на действия на хората в интернет дава възможност да се направи профилиране на цялостната ни същност като хора: може да се събере информация за личния ни и семеен статус, брой на деца, заплата, религиозни и политически възгледи, направени инвестиции, ипотечи, тип скорошни покупки, да се оцени какво имущество притежаваме нетно, да се определи образователното ни ниво и някои навици (например тютюнопушене и пристрастеност към хазарт)“*.¹⁶ Посоченият фактор води до категоричния извод, че при прилагането на ИИ съществува реална опасност от нарушаване на правото на личен живот и правото на защита на личните данни на хората¹⁷, а и на други основни права, което изисква въвеждане на надеждни гаранции за тяхната ефективна закрила.

¹⁴ Илиева, И. (2020) *Върховенството на правото и изкуственият интелект*. Известия. Списание на Икономически университет – Варна. 64 (3). с. 210 – 226; Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Европейския съвет, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Еомитета на регионите. Координиран план за изкуствения интелект, Брюксел, 7.12.2018, COM(2018) 795 final

¹⁵ Христовова, М., Мавров, М. (2021). *Пандемията от COVID-19 и нейното отражение върху основните права на човека*, В сборник доклади „Предизвикателства към правото. Научни четения в памет на Кристиан Таков“, Изд. на НБУ - София, с.199- 204

¹⁶ Цит. съч. Илиева, И. (2020), *Върховенството на правото и изкуственият интелект*, стр.211

¹⁷ Христовова, М., Мавров, М. (2021). *Защита на личните данни в условията на пандемията от COVID-19*. Акад. списание „Управление и образование“, Том 17(6) 2021, Изд. Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас, с. 135-141.

2. ЗАКРИЛА НА ПРАВТА НА ЧОВЕКА В ЕРАТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА

Приложението на изкуствения интелект и дигитализацията като цяло имат значително въздействие върху правата на човека в съвременния свят. В по - голяма част от държавите – членки в ЕС, а и в целия свят, употребата на системи с ИИ вече е често разпространено явление както в публичния, така и в частния сектор: икономика, бизнес, здравеопазване, образование и други. Посоченият процес предизвиква редица дебати в обществото и в доктрината, като основните социално - етични предизвикателства, повдигнати от системите за изкуствен интелект през последните години, като дискриминация, неоправдани действия и ефекти от автоматизацията на пазара на труда, ясно показваха, че тази технология има пряко въздействие върху основните човешки права на хората¹⁸. Преди да бъде анализирано това въздействие следва да се представи дефиницията на понятието „изкуствен интелект“. В правната доктрина и в европейското законодателство е възприета тезата, че ИИ се отнася до „системи, които изграждат интелигентно поведение чрез анализ на тяхното обкръжение и действат – с някаква степен на автономност – за постигане на специфични цели. Системите, базирани на ИИ, могат да бъдат изцяло софтуерно базирани, действат във виртуалния свят (например гласови асистенти, софтуер за анализ на изображения, търсещи машини, системи за разпознаване на говор и лица) или ИИ може да бъде поставен в хардуерни уреди (например напреднали роботи, автономни коли, дронаве или интернет приложения)“¹⁹. От посоченото определение се стига до извода, че всеки един човек в ежедневието си е имал неведнъж досег с изкуствен интелект. Именно неговото бързо навлизане в живота на хората и в дейността на държавите и международните организации доведе до необходимостта от създаване на нормативни правила, които да регулират употребата на ИИ и да осигурят ефективна закрила на основните права на човека.

Развитието и широкото внедряване на ИИ е основен приоритет на Европейския съюз, който винаги се е стремил да отговори бързо и адекватно на съвременните фактори, които променят развитието на обществените процеси, а и на човечеството като цяло. Именно поради тази причина, цифровизацията и изкуствения интелект отдавна са във фокуса на европейските органи и институции, които се стремят да приемат подходящи законодателни и незаконодателни мерки за тяхната регламентация. В тази връзка важно значение имат европейските актовете, които формулират визията на ЕС за ИИ и дигитализацията. Такъв акт е например „Европейската стратегия за изкуствен интелект“²⁰, в който Европейската комисия прави предложение да работи съвместно с държавите - членки върху координиран план за ИИ, с цел максимално да се увеличи въздействието на инвестициите на равнището на ЕС и на национално равнище, да се насърчат полезното взаимодействие и сътрудничеството в ЕС, да се обменят най-добрите практики и колективно да се определи пътят за бъдещето, за да се гарантира, че ЕС като цяло е конкурентоспособен в световен мащаб.²¹ Важно значение има също така „Бялата книга за изкуствения интелект — Европа в търсене на високи постижения и атмосфера на доверие“²². В посочения документ Съюзът изтъква значимостта на ИИ в различните обществени сектори, като например в здравеопазването и медицината²³, при които ИИ позволява по - точно диагностициране и здравна превенция, въвеждане на електронно здравеопазване,²⁴ приложение на роботизация и други.²⁵ Едновременно с тези ползи обаче ИИ може да доведе до неравенства в достъпа до

¹⁸ Aizenberg, E., & van den Hoven, J. (2020). Designing for human rights in AI. *Big Data & Society*. <https://doi.org/10.1177/2053951720949566>

¹⁹ Цит. съч. Илиева, И. (2020), *Върховенството на правото и изкуственият интелект*, стр.211

²⁰ Европейска комисия (2021). Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Европейския съвет, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Еомирета на регионите. Координиран план за изкуствения интелект, Брюксел, 7.12.2018, COM(2018) 795 final

²¹ Пак там

²² Европейска комисия (2020), Бяла книга за изкуствения интелект — Европа в търсене на високи постижения и атмосфера на доверие Брюксел, 19.2.2020 г., COM(2020) 65 final

²³ Leslie, D., Burr, C., Aitken, M., Cows, J., Katell, M., and Briggs, M. (2021). Artificial intelligence, human rights, democracy, and the rule of law: a primer. *The Council of Europe*.

²⁴ Hristozova, M., Mavrov, M., (2019). E-health: The modern instrument for improving health systems and providing accessible and high-quality health care. *Knowledge – International Journal, Institute of Knowledge – Management, Social Sciences*, Vol. 34.5, p. 1581-1586

²⁵ Мавров, М. (2019). *Роботизацията в областта на медицината: предизвикателствата на технологичния напредък*, Сборник от научни четения, посветени на 140 - годишнина от приемането на Търновската конституция. Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Юридически факултет - Пловдив, 2019, с. 155-162

медицинска помощ²⁶ и здравни услуги за някои групи лица (напр. хората с увреждания, възрастните хора и др.).²⁷ Изкуственият интелект, изтъква Съюза, допринася и за развитието на селското стопанство, като дава нови идеи в борбата с ограничаването и адаптирането към изменението на климата, по - голяма ефективност на системите за производство чрез прогнозна поддръжка и в други сектори. В Бялата книга ЕС определя като потенциални рискове, които произтичат от прилагането на ИИ, възможностите за непрозрачност на процеса на вземане на решения, полово или друг вид дискриминация, нарушаване на правото на личен живот или престъпна употреба на ИИ. За да намери решение на посочените предизвикателства Съюзът представя в документа политически варианти, които позволяват надеждно и сигурно разработване на ИИ в Европа при пълно зачитане на ценностите и правата на европейските граждани.²⁸ Друг важен акт в тази област е „Европейската стратегия за данни“, която има за цел да превърне ЕС в лидер на общество, в което данните ще бъдат важен двигател. Създаването на единен пазар на данните ще позволи те да се движат свободно в рамките на ЕС и между отделните сектори в полза на предприятията, изследователите и публичните администрации.

Един от последните относими документи, в който е изразена позицията на основен европейски орган, е „Съобщението на ЕК „Цифрово десетилетие на Европа: Комисията определя курса за постигане на цифровизирана Европа до 2030 г.“ В посочения документ Комисията предлага да се разработи рамка от цифрови принципи, като например: достъп до висококачествена свързаност, до достатъчно цифрови умения, до обществени услуги, до справедливи и недискриминационни онлайн услуги, и в по - общ план - да се гарантира, че в онлайн средата могат да бъдат упражнявани изцяло същите права, които се прилагат извън нея.²⁹

Представените актове показват, че ЕС ясно разбира важното значение и въздействието на ИИ и технологиите за подобряване на живота на европейското население, развитието на публичните и частните услуги, конкурентноспособността на ЕС на международната сцена, и като цяло напредъка на Европа. Съюзът обръща особено внимание на законосъобразната употреба на ИИ и най - вече на защитата на основните права на човека. Европейските органи и институции се стремят да извличат ползи от ИИ и технологичния напредък, но едновременно с това да гарантират ефективно закрилата на правата на хората. Докато в рамките на Съюза би могло да се приеме, че вече е приета една добра правна основа за употребата на ИИ, то в някои от държавите - членки все още не е създадена адекватна защита на основните права на човека в контекста на употребата на цифровите технологии и ИИ. Така например, българското законодателство към настоящия момент не съдържа юридическата регулация на употребата на системи с ИИ в различните обществени сфери, която да гарантира в най - висока степен закрилата на основните права на човека при използване на ИИ. В тази връзка, основният нормативен акт в Република България, който намира приложение при употребата на ИИ в различните процеси, е Законът за личните данни³⁰. Чрез посочения акт беше реципирано европейското законодателство за защита на личните данни, по - конкретно Общият регламент относно защитата на данните³¹. В края на 2020 г. беше приета и „Концепция за развитието на изкуствения интелект в България с програмен период до 2030 г.“³² Тези актове обаче в никакъв случай не са достатъчни, за да се приеме, че са въведени юридически гаранции за закрилата на основните права на човека в България. Предвид изложеното българското правителство и държавните органи с правомощия в

²⁶ Зиновиева, Д. (2016). *Медицинско право*, Изд. Сиела, София

²⁷ Христозова, М. (2020). *Неравенствата в здравеопазването в Европейския съюз, Сборник доклади от Годишна университетска научна конференция*, 28-29 май 2020 г., Том 9, Научно направление „Социални, стопански и правни науки“, Изд. комплекс на НВУ „Васил Левски“, Велико Търново, 2020, с. 117-124; Христозова, М., Мавров, М. Дискриминацията в здравеопазването, *STUDIA IURIS – специализирано юридическо списание на ПУ „Паисий Хилендарски*, Брой 2, 2019, с. 56-63

²⁸ Европейска комисия (2020), Бяла книга за изкуствения интелект, стр.4

²⁹ Европейска комисия (2021). Съобщение за медиите Цифрово десетилетие на Европа: Комисията определя курса за постигане на цифровизирана Европа до 2030 г., Брюксел, 9 март 2021 г., достъпно на ел. адрес: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/bg/IP_21_983

³⁰ Обн. ДВ. бр.1 от 4 Януари 2002г., изм. ДВ. бр.70 от 10 Август 2004г., изм. ДВ. бр.93 от 26 Ноември 2019г.

³¹ Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета от 27 април 2016 година относно защитата на физическите лица във връзка с обработването на лични данни и относно свободното движение на такива данни и за отмяна на Директива 95/46/ЕО (Общ регламент относно защитата на данните) (Текст от значение за ЕИП), *OJ L 119*, 4.5.2016, р. 1–88, достъпен на ел. адрес: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679>

³² Министерство на транспорта, информационните технологии и съобщенията, РБ (2020). Концепция за развитието на изкуствения интелект в България до 2030 г. Изкуствен интелект за интелигентен растеж и проспериращо демократично общество

анализираната сфера трябва да бъдат по - активни и да приемат комплекс от мерки както за регулация, така и за контрол, на приложението на изкуствения интелект в различните сектори в страната.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изкуственият интелект и дигитализацията са постижения на човечеството, които промениха и ще продължават да променят живота на хората и развитието на човечеството. Трябва да се държи сметка обаче за рисковете, които възникват за правата на човека в ерата на технологиите, представени подробно по - горе в изложението. За да бъдат предотвратени и ограничени заплахите, които произтичат от ИИ, Европейският съюз и държавите – членки трябва да бъдат особено внимателно по отношение на правната регулация на посочените съвременни фактори и да гарантират по възможно най – добрия начин закрилата на основните права на човека. Необходимо е също така да бъдат създадени ефективни органи и институции, както на европейско, така и на национално равнище, които да осъществяват контрол по отношение на законосъобразното прилагане на правната уредба. Единствено по този начин би могло да се гарантира, че съвременните постижения на човечеството са в полза на обществото, като не изместват и нарушават основните принципи и ценности, които характеризират демократичните държави, един от които е именно закрилата на основните права на всеки човек.

ЛИТЕРАТУРА

- Aizenberg, E., & van den Hoven, J. (2020). Designing for human rights in AI. *Big Data & Society*.
<https://doi.org/10.1177/2053951720949566> ;
- Leslie, D., Burr, C., Aitken, M., Cows, J., Katell, M., & Briggs, M. (2021). Artificial intelligence, human rights, democracy, and the rule of law: a primer. *The Council of Europe*;
- Hristozova, M., & Mavrov, M. (2019). E-health: The modern instrument for improving health systems and providing accessible and high-quality health care. *Knowledge – International Journal, Institute of Knowledge – Management, Social Sciences*, Vol. 34.5, p. 1581-1586;
- Европейска комисия (2021). Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Европейския съвет, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и ЕоMITета на регионите. Координиран план за изкуствения интелект, Брюксел, 7.12.2018, COM(2018) 795 final;
- Европейска комисия (2020). Бяла книга за изкуствения интелект — Европа в търсене на високи постижения и атмосфера на доверие Брюксел, 19.2.2020 г., COM(2020) 65 final;
- Европейска комисия (2021). Съобщение за медиите. Цифрово десетилетие на Европа: Комисията определя курса за постигане на цифровизирана Европа до 2030 г., Брюксел, 9 март 2021 г., достъпно на ел. адрес: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/bg/IP_21_983 ;
- Зиновиева, Д. (2016). *Медицинско право*, Изд. Сиела, София;
- Закон за защита на личните данни, Обн. ДВ. бр.1 от 4 Януари 2002г., изм. ДВ. бр.70 от 10 Август 2004г., изм. ДВ. бр.93 от 26 Ноември 2019г.;
- Илиева, И. (2020) *Върховенството на правото и изкуственият интелект*. Известия. Списание на Икономически университет – Варна. 64 (3). с. 210 – 226;
- Мавров, М. (2019). *Роботизацията в областта на медицината: предизвикателствата на технологичния напредък*, Сборник от научни четения, посветени на 140 - годишнина от приемането на Търновската конституция. Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Юридически факултет - Пловдив, 2019, с. 155-162;
- Министерство на транспорта, информационните технологии и съобщенията, РБ (2020). Концепция за развитието на изкуствения интелект в България до 2030 г. Изкуствен интелект за интелигентен растеж и проспериращо демократично общество;
- Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета от 27 април 2016 година относно защитата на физическите лица във връзка с обработването на лични данни и относно свободното движение на такива данни и за отмяна на Директива 95/46/ЕО (Общ регламент относно защитата на данните) (Текст от значение за ЕИП), OJ L 119, 4.5.2016, p. 1–88, достъпен на ел. адрес: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679> ;
- Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Европейския съвет, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и ЕоMITета на регионите. Координиран план за изкуствения интелект, Брюксел, 7.12.2018, COM(2018) 795 final;
- Христозова, М., & Мавров, М. (2021). *Пандемията от COVID-19 и нейното отражение върху основните права на човека*, В сборник доклади „Предизвикателства към правото. Научни четения в памет на Кристиан Таков“, Изд. на НБУ - София, с.199- 204;

- Христозова, М., & Мавров, М. (2021). Защита на личните данни в условията на пандемията от COVID–19. *Акад. списание „Управление и образование“*, Том 17(6) 2021, Изд. Университет „Проф. д-р Асен Златаров”, Бургас, с. 135-141;
- Христозова, М. (2020). *Неравенствата в здравеопазването в Европейския съюз, Сборник доклади от Годишна университетска научна конференция*, 28-29 май 2020 г., Том 9, Научно направление „Социални, стопански и правни науки“, Изд. комплекс на НБУ „Васил Левски“, Велико Търново, 2020, с. 117- 124;
- Христозова, М., & Мавров, М. (2019). Дискриминацията в здравеопазването, *STUDIA IURIS – специализирано юридическо списание на ПУ „Паисий Хилендарски*, Брой 2, 2019, с. 56-63.